

MEDİAD

Medya ve Din Araştırmaları Dergisi | Journal of Media and Religion Studies

DERLEME MAKALE | REVIEW ARTICLE

Aralık 2018, 1(2), 287-297

Geliş: 19.10.2018 | Kabul: 06.12.2018 | Yayın: 31.12.2018

Kitle İletişim Hukuku Bağlamında İslamofobik Yayınlar

Yasin YILMAZ*

Öz

İletişim ve ifade özgürlüğü temel insan hakları kapsamında yer almaktadır. Ancak bu hakların kullanımında hukuki sınırların gözetilmesi gerekir. Bu hukuki sınırları kitle iletişim hukuku belirler. Kitle iletişimin bir tezahürü olan medya çoğu zaman siyasi iktidarların, kendi dünya görüşlerini empoze edebilmek ve insanları yaptıkları faaliyetlerin doğruluğuna inandırmak için kullandıkları en önemli enstrüman olmaktadır. Yine medya, Batılı toplumlardaki İslam ve Müslüman algısında ve İslamofobinin oluşumunda son derece etkilidir. Özellikle 11 Eylül saldırılarından sonra artan bir şekilde devam eden İslamofobik yayınlar kitle iletişim hukuku bağlamında ele alınmalıdır. Zira kitle iletişim araçları vasıtasıyla İslamofobi özelinde Müslümanlara yönelik yapılan yanlış ve kasıtlı haberler, söz konusu anlayışın batı toplumlarının kolektif bilinçlerine sağlam bir şekilde yerleştirilmesi noktasında etkin bir manipülatif fonksiyon icra etmektedir. Bu makalede kitle iletişim hukuku ve İslamofobik yayınlar konuları kısaca ele alındıktan sonra uluslararası boyutuyla İslamofobik yayınların kitle iletişim hukuku bağlamında bir değerlendirmesi yapılmıştır. Ulusal mevzuat çalışmanın dışında bırakılmış, sadece belli başlı uluslararası anlaşmalar dikkate alınarak söz konusu yayınların hukuki konumu analitik bir yöntemle ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kitle İletişim, Kitle İletişim Hukuku, İslamofobi, İslamofobik Yayınlar, İfade Özgürlüğü

Islamophobic Publications in the Context of Mass Communication Law

Abstract

Freedom of communication and freedom of expression are covered by basic human rights. However, the use of these rights requires legal limits. These legal boundaries determine the law of mass communication. Media as the manifestation of mass communication is often the most important instrument that political powers use to impose their world views and to convince people of the correctness of their activities. Media is also extremely effective in the formation of islamophobia in western society. Especially after the September 11 attacks, increasingly Islamophobic publications should be considered in the context of mass communication law. In fact, false and deliberate news about Muslims through mass media has a manipulative function in western societies. In this article, after the mass communication law and Islamophobic publications are considered separately, an international evaluation of Islamophobic publications in the context of mass communication law has been made. National legislation was excluded from the study. The legal position of these publications has been put forward by an analytical method considering only the international agreements.

Keywords: Mass Communication, Mass Communication Law, Islamophobia, Islamophobic Publications, Freedom of Expression

ATIF: Yılmaz, Y. (2018). Kitle İletişim Hukuku Bağlamında İslamofobik Yayınlar. *Medya ve Din Araştırmaları Dergisi (MEDİAD)*, 1(2), s. 287-297.

Giriş

Kitle iletişim hukuku, ifade ve iletişim özgürlüğünü düzenler. 1926 ve 1927 yıllarında Milletler Cemiyeti tarafından Cenevre’de düzenlenen Basın Kongresi’nden itibaren kitle iletişim hukuku ile ilgili pek çok uluslararası toplantı düzenlenmiş ve yine pek çok karar alınmıştır. Özellikle 11 Eylül saldırılarından sonra artan bir şekilde devam eden İslamofobik yayınlar kitle iletişim hukuku bağlamında ele alınmalıdır. Zira kitle iletişim araçları vasıtasıyla İslamofobi özelinde Müslümanlara yönelik yapılan yanlış ve kasıtlı haberler, sürekli tekrarlanmak suretiyle İslam ve Müslümanlar hakkındaki yaygın önyargıların Batı toplumlarının kolektif bilinçlerine sağlam bir şekilde yerleştirilmesi noktasında etkin bir manipülatif fonksiyon icra etmektedir. İslamofobik yayınların artarak devam edebileceğini ve Batı toplumlarında Müslümanlara yönelik ayrımcı tutumların süreceğini tahmin etmek zor değildir. Konunun hukuki çerçevesini bilmek doğru tutum geliştirme noktasında önem arz etmektedir.

Kitle iletişim hukuku yeni sayılabilecek bir hukuk dalıdır. Hem uluslararası hem de ulusal planda mevzuatının tamamen şekillenmemiş olması herhangi bir konuyu bu bağlamda ele almayı zorlaştırmaktadır. Diğer yandan İslamofobi ile ilgili sosyal bilimler alanında pek çok çalışma yapılmış olmasına rağmen konunun hukuki boyutuna dair yeterince araştırma ve değerlendirme yapılmamıştır. Bu makale, alandaki boşluğu doldurma iddiasında değildir; sadece yeni bir perspektif sunma yolunda atılmış bir adım olarak kabul edilmelidir.

1. Kitle İletişim Hukuku

Kitle iletişim hukukunu tanımlamak için kitle iletişim, kitle iletişim araçları ve iletişim özgürlüğü kavramlarından kısaca bahsetmek yerinde olacaktır. Kitle iletişimi (mass communication), teknik araçlar kullanılarak duygu, düşünce ve tutumların toplumun bir kesimine değil geneline ulaştırılması şeklinde tanımlanabilir (Gökçe, 2002, s. 165; İçel, 2017, s. 43). Bireysel iletişimin tersi olan kitle iletişimi, isteyen herkesin ulaşabileceği yöntem ve araçlarla yapılır (Yıldız, 2015, s. 6). Burada esas olan gizlilik değil aleniliktir ve hedef olabildiğince fazla muhabata ulaşabilmektir. Kitle iletişiminin sağlandığı teknik araçlara kitle iletişim araçları denir. Bu araçlar gazete, radyo, televizyon, ses ve görüntü kayıtları ile internet olarak sıralanabilir. Diğer iletişim tiplerinden farklı olarak, özel olarak geliştirilmiş araçlar aracılığı ile gerçekleştirilmesi, kitle şeklindeki insan topluluklarına yönelik olması ve tek yanlı veya bazen karşılıklı da uygulanması kitle iletişiminin başlıca özellikleridir (İçel, 2017, s. 43). Kitle iletişimi faaliyetlerinde birtakım olumsuz etkiler de meydana gelebilmektedir. Hak ihlalleri gibi olumsuz etkilerin ortadan kaldırılabilmesi veya asgari düzeye indirilebilmesi için ise kitle iletişiminin kurallara bağlanması, uyulması gereken ilke ve kuralların ne olduğunun ve hangi davranışların yapılmaması gerektiğinin açıkça düzenlenmesi gerekmektedir (Yıldız, 2015, s. 15; İçel, 2017, s. 44).

İletişim özgürlüğü, temel insan haklarından birisi olarak haber vermek ve almak ile düşüncelerin rahatça ifade edilebilmesi anlamında kullanılır. İletişim özgürlüğü, kitle iletişim araçları vasıtasıyla yapılan iletişimi de kapsamaktadır. İletişim özgürlüğünün kurallarla düzenlenmesinin sebebi, bu özgürlüğün bir yandan güvenceye kavuşturulmasını, diğer yandan toplum çıkarlarına uygun biçimde kullanılmasını sağlamaktır (İçel, 2017, s. 51). Bu anlayışa göre kitle iletişim hukuku, iletişim özgürlüğünün kitlesel olan boyutunu düzenleyen ve kısıtlayan hukuk kurallarına denir. Temel hak ve özgürlüklerle birlikte, adaletin tesis edilmesi, kamu düzeninin korunması, ulusal güvenliğin korunması gibi kamusal yararların zarar görmesinin engellenmesi amacıyla gereken tedbirlerin alınması gereklidir (Yıldız, 2015, s. 16). Alınacak bu tedbirleri de kitle iletişim hukuku belirler.

Kitle iletişim araçlarının kendine özgü özelliklerinin bulunması ve bu alana dair hukuki uyuşmazlıkların farklı hukuk dalları ile ilişkili olması, kitle iletişim hukukunun tek bir metin ile düzenlenmesini zorlaştırmaktadır. Öncelikli olarak kitle iletişim araçlarının ceza hukuku ile ilişkisi vardır. Örneğin basın işverenin basın iş hukukuna

ilişkin hükümlere aykırı davranması, kanunun gösterdiği koşullara uymayan kişilerin süreli yayın faaliyetine girişmesi, kanunların öngördüğü belirli mercilere basılmış eser nüshalarının tevdi yükümlülüğünün yerine getirilmemesi, kişilere veya kuruluşlara hakarete bulunulması gibi durumlarda kitle iletişim faaliyetleri ceza hukukunun konusunu oluşturur (Sözür, 1996, s. 7). Ceza hukukunun yanında ceza muhakemesi hukuku, anayasa hukuku, idare hukuku, medeni hukuk, ticaret hukuku, borçlar hukuku, fikri mülkiyet hukuku ve vergi hukuku gibi hukuk dalları da kitle iletişim hukuku bağlamında uygulama alanı bulabilmektedir.

Uluslararası alanda kitle iletişimine ilişkin ilk toplantı 1926 ve 1927 yıllarında Milletler Cemiyeti tarafından Cenevre’de düzenlenen Basın Kongresi’dir. İkinci Dünya Savaşından sonra kurulan Birleşmiş Milletler’in düzenlediği 1948 yılında Cenevre’de toplanan “İletişim Özgürlüğü Konferansı”nda, kişinin hükümetlerin müdahalesi olmadan düşüncelerini açıklamak özgürlüğüne sahip bulunduğunu, bu özgürlüğün, ülke sınırlarına bağlı olmaksızın sözlü, yazılı, basılı biçimde veya resimle yahut kanunen kabul edilmiş göze veya kulağa seslenen araçlarla haber ve fikirleri araştırmak, almak ve ulaştırmak serbestisini kapsadığı belirtilmiş, haber ve düşüncelerini düzenli bir biçimde toplayan kamusal veya özel mülkiyetteki tüm radyo, basın ve sinema teşebbüslerin bu kapsama girdiği açıklanmıştır (İçel, 2017, s. 66; Çolak, 2007, s. 37). Yine aynı yıl kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirisi’nin 19. maddesinde, “Her ferдин fikir ve ifade hürriyetine hakkı vardır. Bu hak, fikirlerinden ötürü rahatsız edilmemek, memleket sınırları mevzuu bahis olmaksızın malumat ve fikirleri her vasıta ile aramak, elde etmek ve yaymak hakkını gerektirir” hükmü yer almıştır. Bu maddedeki “her vasıta” ifadesinin kitle iletişim araçlarını da kapsadığı, böylece maddenin düşünce ve ifade özgürlüğünün yanı sıra iletişim özgürlüğüne de ilişkin bulunduğu anlaşılmaktadır (Ongun, 2010, s. 19).

1950 yılında ise “Avrupa Konseyi İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetlerini Koruma Sözleşmesi (AİHS)” kabul edilmiştir. Türkiye tarafından 10 Mart 1954 tarih ve 3666 sayılı Kanunla onaylanmış olan bu sözleşmenin 10. maddesi şu şekildedir:

“1) Herkes ifade özgürlüğü hakkına sahiptir. Bu hak, kamu makamlarının müdahalesi olmaksızın ve ülke sınırları gözetilmeksizin, kanaat özgürlüğünü ve haber ve görüş alma ve de verme özgürlüğünü de kapsar. Bu madde, Devletlerin radyo, televizyon ve sinema işletmelerini bir izin rejimine tabi tutmalarına engel değildir.

2) Görev ve sorumluluklar da yükleyen bu özgürlüklerin kullanılması, yasayla öngörülen ve demokratik bir toplumda ulusal güvenliğin, toprak bütünlüğünün veya kamu güvenliğinin korunması, kamu düzeninin sağlanması ve suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın, başkalarının şöhret ve haklarının korunması, gizli bilgilerin yayılmasının önlenmesi veya yargı erkinin yetki ve tarafsızlığının güvence altına alınması için gerekli olan bazı formaliteler, koşullar, sınırlamalar veya yaptırımlara tabi tutulabilir.”

Kitle iletişim hukukunun uluslararası kaynakları arasında yer alan ve bu alanı doğrudan düzenleme konusu yapan önemli bir sözleşme de “Avrupa Sınırötesi Televizyon Sözleşmesi”dir. Türkiye tarafından 7 Eylül 1992 tarihinde imzalanan sözleşme 4 Kasım 1993 tarih ve 3915 sayılı kanun (RG. 7.11.1993/21751) ile onaylanmıştır. Taraflar arasında televizyon program hizmetlerinin sınır ötesi yayını ve tekrar yayını kolaylaştırmak amacının öngörüldüğü bu sözleşmede Avrupa İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerinin Korunması Sözleşmesi’nin 10. maddesine atıf yapılarak, tarafların ifade ve haber alma özgürlüğünü sağlayacağı, yayın izleme özgürlüğünü güvence altına alacağı ve bu sözleşme hükümlerine uygun bulunan program hizmetlerinin kendi toprakları üzerinde yeniden iletimini kısıtlamayacağı vurgulanmıştır (İçel, 2017, s. 69; Çolak, 2007, s. 38; Yıldız, 2015, s. 44).

Birleşmiş Milletler ve Avrupa Konseyi nezdinde kitle iletişim ve özellikle internet konulu konferanslar yapılmakta ve öneri niteliğinde kararlar alınmaktadır.

Uluslararası boyutunun yanında kitle iletişim hukuku, başta anayasalar olmak üzere ceza kanunu, basın kanunu gibi düzenlemelerle ulusal düzeyde de pek çok devletin mevzuatında yer bulmaktadır. Bu yasalarda iletişim özgürlüğü ilke olarak vurgulanmakla birlikte bu özgürlüğün hangi hallerde kısıtlanacağı ve hangi durumlarda yaptırıma tabi tutulacağı ayrıntılı olarak düzenlenmektedir.

2. İslamofobik Yayınlar

İslamofobi (islamophobia) kelimesi, İslam kelimesine phobia eklenerek türetilmiştir. Yunan mitolojisinde dehşet ve korku tanrısı olarak bilinen “phobos” kelimesinden türetilen fobi (phobia) genel olarak korkuyu ifade etmekte ve eklendiği kelimelere korku anlamı yüklemektedir. İslamofobi de kelime anlamı itibarıyla İslam korkusu demektir. Terminolojik anlamı ise “bütün Müslümanlara ya da çoğunluğuna karşı duyulan ve sadece dille değil aynı zamanda çalışma hayatındaki veya hizmetlerden yararlanma hususundaki ayrımcılık, şiddet suçları, toplum hayatı ve uluslararası ilişkilerden tecrit etme yoluyla ifade edilen korku ve düşmanlık hislerini anlatan bir kavram” şeklindedir (Uzun, 2012, s. 14).

İslamofobi, Müslümanlardan korkma ve çekinme içgüdüğü veya onlardan nefret etme ve hoşlanmama şeklindeki irrasyonel bir tutumu ifade eder (Kirman, 2010, s. 22; Canatan, 2007, s. 26). İslamofobi de diğer fobiler gibi korkulan varlık hakkında yeterince bilgi sahibi olmamaktan ileri gelmektedir. Bilgiye dayanmayan bu korku ile Müslümanlara karşı kin ve nefret duygusu geliştirilmekte, ayrımcılık ve düşmanlık tetiklenmektedir. Avrupa Birliği Temel Haklar Ajansı, İslamofobi’yi şu şekilde tanımlamaktadır (2003):

“(…) 11 Eylül 2001 tarihinde meydana gelen olaylar sonrasında terör ile mücadele kapsamında, aralarında Arapların, Musevilerin, Müslümanların, bazı mülteci grupların göçmenlerin ve sığınmacıların ve kimi azınlıkların da bulunduğu gruplara bağlı kişi veya kişiler, eğitim, istihdam, barınma, hizmetler ile kamu alanlarına erişim, toplumsal katılım ve hareket serbestliği gibi bazı alanlarda ırkçı ayrımcılığa maruz kalmaktadırlar. Bu çerçevede İslamofobi, İslam dinine mensup olan bireylerin maruz kaldıkları ayrımcı muameleyle verilen genel isimdir.”

Tanımda da belirtildiği gibi İslamofobi kavramı, 11 Eylül saldırılarından sonraki süreçte sıkça kullanılmaktadır. Pek çok Batı ülkesinde siyasi kaygılarla ortaya atılan göçmen karşıtı söylemler, siyasi partilerin de desteği ile halk arasında yabancı düşmanlığını, ırkçılığı ve ayrımcılığı arttırmaktadır (Bilgen, 2012, s. 19; Övet, 2016, s. 122). Bununla beraber İslamofobinin tarihini ilk vahyin geliş dönemine kadar götürülenler de olmuştur. Zira ilk vahiyle birlikte “biz” ve “onlar”, yani “Allah’a inananlar” ile “putperestler” ayrımı şekillenmeye başlamıştır. Bilişsel ve duyuşsal anlamda muhtevası vahiyle doldurulan bu ayrımla birlikte bir Müslüman kimliği oluşmaya başlamıştır. Allah, insan ve toplum algısı itibarıyla Mekke döneminde Mekkeli müşriklerden farklılıklar vurgulanırken, Medine döneminde önce Yahudilerden daha sonra da Hıristiyanlardan ayrışma ve farklılaşma gerçekleşmiş, netice de spesifik bir Müslüman kimliği ortaya çıkmıştır (Yapıcı, 2004, s. 104-105). Müslümanların “ötekisi” olarak kâfirler, müşrikler ve diğer dinlere inananlar arasındaki İslam karşıtlığı ve korkusunu İslamofobi kapsamında değerlendirmek mümkündür.

Müslümanların başta Kudüs ve Filistin olmak üzere Anadolu ve İspanya’yı, yani Hıristiyanlara ait toprakları ele geçirmesiyle, bunu kimliklerine yönelik ağır bir tehdit olarak algılayan Hıristiyanlar, “dinsiz” ve “barbar” diye nitelendirdikleri Müslümanlara karşı Haçlı Seferleri düzenleyerek mücadeleye girişmişlerdir (Coşar, 2000, s. 51). Nitekim Milton-Edwards da (2002, s. 33) İslamofobi kavramını Haçlı Seferleri ile başlayan tarihsel bir süreklilik bağlamında değerlendirmekte ve bu sürekliliğin bugün de devam ettiğini vurgulamaktadır.

İslamofobi terimini 1985 yılında yayınladığı kitapta kullanan Edward Said bu kullanımda İslamofobi’nin de Anti-Semitizm gibi batı toplumlarında yaygın olduğunu dile getirirken; İslamofobi’nin Anti-Semitizm kadar batılı yazarlar ve düşünürler

tarafından önemsenmediğini, modern Hristiyan batı toplumunun İslam ve Müslümanlara olan düşmanlığının Anti-Semitizm’le birlikte değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmiştir (Said, 1985, s. 8-9). İslamofobinin anlaşılmasında Batının kolektif bilinç dışını mutlaka hesaba katmak gerekir. Bu bağlamda Hristiyanların XVI. yüzyıla kadar Müslümanlar karşısında sürekli gerilemelerinin beraberinde getirdiği ağır bir travma ile karşı karşıya oldukları hesaba katılmalıdır (Göka, 2016, s. 102; Kirman, 2010, s. 25-26).

Teknolojik gelişmeler kitle iletişim araçlarını daha hızlı ve yaygın hale getirmiştir. Bu araçların yanlış amaçlar doğrultusunda kullanılması ülkelerdeki huzuru sağlamaktan ziyade toplumdaki çeşitli gruplar arasında gerginliğe ve polemiklere sebep olabilmekte, insanlardaki empati duygusunu yok ederek yerini önyargılara bırakabilmektedir. Medya çoğu zaman siyasi iktidarların, kendi dünya görüşlerini empoze edebilmek ve insanları yaptıkları faaliyetlerin doğruluğuna inandırmak için kullandıkları en önemli enstrüman olmaktadır.

İslamofobinin yaygınlaşmasında kitle iletişim araçlarının önemli bir işlev gördüğü ve katkı sağladığı hususunda yaygın bir görüş birliği mevcuttur (Gökçe, 2010, s. 96). Akif Emre’nin (2013) de belirttiği gibi özellikle 11 Eylül saldırıları sonrasında medyanın kullanımıyla oluşturulan psikolojik ortam İslamofobiyi teşvik etmiş ve yaygınlaştırmış, bu ortam aynı zamanda uluslararası güçlerin yağmacı ve işgalci politikalarını meşrulaştırmak için bir araç olarak kullanılmıştır. Kitle iletişim araçlarından olan basın-yayın, TV ve internet Müslümanlara yönelik enformatik cehaleti (Avcı, 1990) artırıcı bir fonksiyon üstlenmektedir.

İslamofobinin batı medyasındaki kullanımı, başta New York’ta gerçekleşen 11 Eylül saldırıları, ardından Madrid’de 11 Mart 2004, Londra’da 7 ve 21 Temmuz 2005 saldırılarından ve son dönemde Fransa’da gerçekleşen Charlie Hebdo saldırılarından sonra yaygınlık kazanmıştır. Bu olaylardan sonra Pakistanlı antropolog Akbar Ahmed’in (1994, s. 14) ifade ettiği üzere “tarihte hiçbir şey Müslümanları Batı medyası kadar tehdit etmemiştir.” İslamofobik yayınların artarak devam edeceği ve Batı toplumlarında Müslümanlara yönelik ayrımcı tutumların süreceğini tahmin etmek zor değildir.

Batı medyası, tarihten günümüze miras kalan bir İslam karşıtlığı oluşmasına ve geniş halk kitlelerinde yankı bulmasına, böylece bir İslamofobi gerçeğinin ortaya çıkmasına ve yayılmasına sebebiyet vermiştir. Medya İslamofobi özelinde Müslümanlara yönelik yapılan yanlış ve kasıtlı haberler sürekli tekrarlanmak suretiyle İslam ve Müslümanlar hakkındaki yaygın ön yargıların bu toplumların kolektif bilinçlerine sağlam bir şekilde yerleştirilmesi noktasında etkin bir manipülatif fonksiyon icra etmektedir. Kitle iletişim araçlarına yansıtılan İslam imajı çoğunlukla eksik olup, İslam genelde saldırılar, savaş ve isyanlarla beraber anılmaktadır (Privot, 2004, s. 47-49).

Medyanın bu rolüne karşılık 12-13 Aralık 2003 tarihlerinde Avrupa Birliği üye ülke devlet ve hükümet Başkanlarını bir araya getiren Zirve’de, AB Temel Haklar Ajansı’na (European Union Agency for Fundamental Rights) dahil edilen, Avrupa Irkçılık ve Yabancı Düşmanlığı İzleme Merkezi (European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia, EUMC) tarafından İslamofobi üzerine 2006 yılında “Avrupa Birliği’nde Müslümanlar: Ayrımcılık ve İslamofobi” adlı bir rapor yayınlanmıştır ve bu raporda medyanın Batı insanındaki İslam ve Müslüman algısında ve İslamofobinin oluşumunda son derece etkili olduğu belirtilmektedir.

Amerika ve Avrupa toplumlarına İslam’ı tanıtan kitle iletişim araçları; televizyon ve radyo istasyonları, günlük gazeteler, haber dergileri ve sinema filmleri olmuştur. Kitle iletişim araçlarının İslam karşıtlığını böylesine kapsamlı şekilde ele alması ve yaygınlaştırma çabası içerisinde olması sonucu, İslam’a dair belirli bir tablo çizen ve bazı stereotiplerin normalleşmesine ve sıradanlaşmasına neden olan ortak bir söylemin oluştuğu söylenebilir (Gölcü & Çuhadar, 2017, s. 82-83).

Göksu ve Saygılı (2010, s. 275) tarafından yapılan bir araştırmada, 10 Ağustos-10 Kasım 2011 tarihleri arasında, Amerikan medyasını genel olarak temsil eden Washington Post ve New York Times gazeteleri incelenmiş ve Amerikan medyasının İslam'ı hangi perspektiften, hangi anlam ve boyutlarıyla (simge ve söylemlerle) kurgulayıp sunduğu araştırılmıştır. Araştırmada "İslam" hakkında 247 yayın yapıldığı tespit edilmiş ve "11 Eylül", "Terörizm/İslami Terörizm", "hoşgörüsüz", "Radikal İslam", "despot/baskıcı/sapkın/gayri medeni", "El-Kaide/Taliban/Terörist" gibi söylemler ve simgelerin gazetelerde sıklıkla kullanıldığı görülmüştür.

ABD televizyon haberlerinde Müslümanların, terörist imajıyla ya da bu imajı besleyecek şekilde yansıtıldığını göstermiştir. Haberlerde dünyanın gerçek halinin yansıtılmadığını söyleyen Dixon'un arşiv taraması, görüntülü medyada yer verilen tüm terörist portrelerinin %81'inin Müslümanlara ait olduğunu göstermiştir. FBI terörist dosyalarının ancak %6'sını Müslüman kimlikli teröristler oluştururken, medyada orantısız şekilde en geniş yeri işgal edenlerin Müslümanlar olması, Müslümanların terörist olarak algılanmasına yol açmaktadır (Biçer, 2015, s. 86). Benzer yayınları Avrupa medyasında da görmek mümkündür. Örneğin İngiltere'de çıkan Telegraph, Guardian ve Independent gazetelerindeki haberlerin %58'inin İslam'a karşı olduğu görülmektedir (Paçacı, 2013, s. 458). Bu gazetelerin 7 milyon satış miktarına ulaştığı düşünüldüğünde, toplumsal yapıdaki oranın da oldukça yüksek olduğu anlaşılacaktır.

İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi'nin (AİHM) kararlarında İslamofobi kavramına atıf yapılmıştır. Örneğin 1 Temmuz 2014 tarihli S.A.S. ve Fransa Kararı'nda (karar no: 43835/11) Avrupa ülkelerinde İslamofobinin yükselişine ve İslamofobiyi pekiştiren siyasi bir söylemin mevcut olduğuna değinilmiş, bu konularda yasama faaliyetinde bulunan Avrupa devletlerinin halkın bir kısmında var olan basmakalıp yargıların güçlenmesini teşvik etmemesi ve hoşgörüsüz davranmaması tavsiye mahiyetinde zikredilmiştir. Ayrıca mahkeme, dini ya da etnik bir grup üzerinde genel, şiddetli bir saldırı oluşturabilecek yayınların hoşgörü, toplumsal barış ve ayrımcılık yasağı gibi Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin temelini oluşturan değerlerle bağdaşmadığını açıkça ifade etmiştir.

Amerika ve Avrupa medyasında artarak devam eden İslamofobik yayınlara karşı hukuk bağlamında bir mücadele verilmesi gerektiği aşikârdır. İslamofobik söylemin yaygınlaştırıldığı platformların kitle iletişim araçları ile sağlandığı göz önünde bulundurulursa yapılacak hukuki mücadele uluslararası kitle iletişim hukuku çerçevesinde olmalıdır.

3. Kitle İletişim Hukuku Bağlamında İslamofobik Yayınların Değerlendirilmesi

Kitle iletişim hukukunu ilgilendiren en önemli insan hakkı ifade özgürlüğüdür. Ancak ifade özgürlüğü, düşünce özgürlüğünden farklı olarak mutlak bir hak değildir. Bu özgürlüğün kullanımı, beraberinde bazı görev ve sorumluluklar da getirmektedir. AİHS'nde bahsedilen madde hükümlerinde bu husus düzenlenmiştir. Ulusal güvenliğin, toprak bütünlüğünün veya kamu emniyetinin korunması, kamu düzeninin sağlanması ve suç işlenmesinin önlenmesi, sağlık veya ahlak ile başkalarının şöhret ve haklarının korunması, gizli bilgilerin ifşasının önlenmesi veya yargı gücünün otorite ve tarafsızlığının sağlanması amaçlarından herhangi biri sebebiyle ifade özgürlüğü sınırlandırılabilir ve yaptırımlara bağlanabilir.

Kitle iletişim araçlarıyla yayınlanan İslamofobik yayınlar nefret söylemini, ırkçılık ve yabancı düşmanlığını içermektedir. Bu sebeple bu tür ifadeler içeren yayınlar için ifade özgürlüğünü sınırlandırmak ve birtakım yaptırımlar uygulamak mümkündür. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından 1997 yılında nefret söylemine ilişkin bir tavsiye kararı alınmıştır. Bu karara göre nefret söylemi, hoşgörüsüzlük temeline dayalı, yabancı düşmanlığını, ırkçı nefreti, antisemitizmi ve diğer nefret biçimlerini yayan, kışkırtan, öven ya da haklı gösteren her türlü ifade biçimidir. AİHM, nefret söylemini, demokratik bir toplumda hoşgörüsüzlüğü tahrik eden, hoşgörüsüzlüğü yayan, savunan veya mazur gösteren her türlü ifade olarak açıklamıştır (AİHM, Gündüz v. Türkiye, Başvuru No, 35071/97, Karar Tarihi: 14.06.2004, paragraf 40).

İslamofobik yayınlara dair uluslararası alanda çok sayıda direktif, rapor, tavsiye kararı ve çerçeve karar niteliğinde belgeler mevcuttur. Bu belgelerde nefret söylemi ve ırkçılık bağlamında İslamofobik yayınlar da söz konusu edilmektedir. Konuyla ilgili bir direktif AB televizyon programlarında ırkçılık ve din temelinde nefretin teşvikini yasaklayan 1989/552/EEC Televizyon Yayını Direktifi'dir (Madde 22). Bu belgede televizyon reklamcılığının dini veya siyasi inançlara karşı saldırgan olmaması öngörülmüştür.

Medya kuruluşlarının bu konularda doğruluk ve içerik denetimi yapması önem arz etmektedir. Avrupa Birliği Üye Devletler, Elektronik Ticaret hakkındaki AT Direktifi'nin (2000/31/AT) 14. Maddesi uyarınca yasadışı ırkçı içeriğin yayılmasını önlemek için internet hizmet sağlayıcıları hakkında kanun çıkarmaya veya mevzuatı güçlendirmeye teşvik edilmektedir. İrkçılık ve Hoşgörüsüzlüğe Karşı Avrupa Komisyonu (ECRI) da ırkçı söylem olarak karakterize edilebilecek, ayrıntılı olarak da ırk, din, dil, renk, uyruk ya da ulusal veya etnik kökene dayalı ayrımcılık, nefret ve şiddete kasıtlı ve alenen provokasyonun yasalarca suç sayılması gerektiği yönünde tavsiyelerde bulunmuştur (2001 General Policy Recommendation No. 1 &6, Strasbourg).

EUMC'ye göre, İslamofobi, din, ayrımcılık ve sosyal dışlanma özgürlüğü üzerindeki orantısız sınırlamaları içeren çok boyutlu bir sorundur; AB Üye Devletlerinin ilgili AB Kanun Direktiflerini tam olarak uygulamaları çok önemlidir (EUMC, 2006: 109). Nefreti kışkırtmakla ilgili aynı mesele, ırkçılık ve yabancı düşmanlığı ile ceza hukukuyla mücadele konulu AB Konseyi Çerçeve Kararı 2008/913/JHA'da yansıtılmaktadır. AB'nin bu Çerçeve Kararı, dini nefret söylemi ve ayrımcılığın bir parçası olarak incelerken İslamofobi ile ilgilidir. AB Üye Devletlerinin, ırkçı şiddete veya nefrete karşı kamu tahrikini suç olarak cezalandırmak ve ağırlaştırıcı bir faktör olarak ırkçı veya yabancı düşmanlığı motivasyonunu dikkate almak için yasal bir görev içermektedir. Bu, din tarafından tanımlanan grupları içerir ve bu nedenle "Çerçeve Karar", Müslümanlara karşı nefret söylemi ve ayrımcılığa uygulanır.

Sonuç

Diğer iletişim tiplerinden farklı olarak, kitle şeklindeki insan topluluklarına yönelik olması kitle iletişimini önemli kılar. Bu bağlamda ifade özgürlüğü İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nde tanınmıştır. Yine 1950 Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) de bu hakkı tanımış ve belirli gerekçelere dayanarak kısıtlanabileceğini ifade etmiştir. Uluslararası boyutunun yanında kitle iletişim hukuku, başta anayasalar olmak üzere ceza kanunu, basın kanunu gibi düzenlemelerle ulusal düzeyde de pek çok devletin mevzuatında yer bulmaktadır. Bu yasalarda iletişim özgürlüğü ilke olarak vurgulanmakla birlikte bu özgürlüğün hangi hallerde kısıtlanacağı ve hangi durumlarda yaptırıma tabi tutulacağı ayrıntılı olarak düzenlenmektedir.

Teknolojik gelişmeler kitle iletişim araçlarını daha hızlı ve yaygın hale getirmiştir. Bu araçların yanlış amaçlar doğrultusunda kullanılması ülkelerdeki huzuru sağlamaktan ziyade toplumdaki çeşitli gruplar arasında gerginliğe ve polemiklere sebep olabilmekte, insanlardaki empati duygusunu yok ederek yerini önyargılara bırakabilmektedir. Medya çoğu zaman siyasi iktidarların, kendi dünya görüşlerini empoze edebilmek ve insanları yaptıkları faaliyetlerin doğruluğuna inandırmak için kullandıkları en önemli enstrüman olmaktadır. Bazı uluslararası raporlarda medyanın Batı toplumlarındaki İslam ve Müslüman algısında ve İslamofobinin oluşumunda son derece etkili olduğu belirtilmektedir. Ancak neticede uluslararası düzenlemeler bu konuda yetersiz kalmakta, devletlerin mevzuatlarında yer alan kanun maddeleri daha uygulanabilir ve etkili olmaktadır.

İslamofobik yayınların hukuki bir temelde ele alınıp tartışılması önem arz etmektedir. Bu hususta uluslararası ve ulusal mevzuatın yeterlilikleri ve yapılan yargılamalar bağlamında temel muhakeme usullerine bağlı kalınıp kalınmadığı tartışılmalıdır.

Kaynakça

- Akbar, A. (1994). Medya Moğolları Bağdat Kapısında. *Umran Dergisi*, 18, 13-16.
- Avcı, N. (1990). *Enformatik Cehalet Kitle Kültürü*. İstanbul: Rehber Yayınları.
- Biçer, B. (2015). ABD Haberlerinde Müslüman İmaji: Terörist. *Lacivert Dergi*, 13, 84-88.
- Bilgen, A. (2012). Islamophobia in Context of Hate Crime, *Islamophobia in Context of Hate Crime*, Orta Asya'da İslam Temsilden Fobiye, Ankara-Türkistan: Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayınları, 3, 1933-1936.
- Coşar, F. M. (2000). *Din Savaşları*. İstanbul: Büke Yayıncılık.
- Canatan, K. (2007). İslamofobi ve Anti-İslamizm Kavramsal ve Tarihsel Yaklaşım. *Batı Dünyasında İslamofobi ve Anti-İslamizm*. Ankara: Eskiyeeni Yayınları.
- Çolak, İ.N. (2007). *Kitle İletişim Hukuku*, Ankara: Seçkin Yayınları.
- Emre, A. (2013). İslam Korkusu Mu, Nefreti mi?, <http://yenisafak.com.tr/Yazarlar/Akifemre/İslam-Korkusu-Mu-Nefreti-Mi-/36394>, Erişim Tarihi: 10.09.2018.
- European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia (EUMC), *Muslims in the European Union: Discrimination and Islamophobia*. http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/156-Manifestations_EN.pdf, Erişim Tarihi: 11.10.2018.
- Göka, E. (2016). *Mutedil Müslümanların Günümüzdeki Düşmanları*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Gökçe, O. (2002). İletişim Bilimine Giriş. İnsanlararası İlişkilerin Sosyolojik Analizi. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Gökçe, O. (2010). Avrupa Medyasının ve Kamouyonun İslam Algısı, *İslamofobi Kolektif Bir Korkunun Anatomisi Sempozyum Tebliğleri*, 77- 95, Ankara: Ankamat Matbaacılık.
- Gölcü, A. & Çuhadar, M. (2017). Batı Toplumlarında İslamofobi'nin Üretilmesinde Medyanın Rolü. *Ombudsman Akademik*, 4 (7), 71-99.
- İçel, K. (2017). *Kitle İletişim Hukuku*. İstanbul: Beta Basım Yayım.
- Kirman, M. A. (2010). İslamofobinin Kökenleri: Batılı Mı Doğulu Mu?, *İslamî Araştırmalar*, 21 (1), 21-39.
- Muslims in The European Union: Discrimination and Islamophobia, (2003), http://Fra.Europa.Eu/Sites/Default/Files/Fra_Upl, Erişim Tarihi: 22.09.2018.
- Ongun, C. (2010). *Yargı Kararları Işığında Medya Hukuku*. İstanbul: Legal Yayınları.
- Övet, T. (2016). Terörizm, İslamofobi ve Nefret Suçu İlişkisi, *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 5 (1), 109-140.
- Paçacı, M. (2013). İslamofobi, *Kutlu Doğum Haftası Hz. Peygamber ve İnsan Onuru Sempozyumu Bildirileri*, 456-459, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Parliamentary Assembly Council of Europe, *Resolution 2103: Preventing the Radicalisation of Children and Young People by Fighting the Root Causes*, Adopted By The Assembly on 19 April 2016 (13th Sitting). <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=22701&lang=en>, Erişim Tarihi: 10.10.2018.

- Privot, M. (2004). Islam in The Media: A Pathway to Islamophobia?. *Islamophobia and Its Consequences on Young People*, I. Ramberg, Budapest: European Youth Centre Publications, 47-49.
- Said, E. (2000). *Haberlerin Ağında İslam*, (çev: Alev Alatlı), İstanbul: Babil Yayınları.
- Sözüer A. (1996). *Basın Suçlarında Ceza Sorumluluđu*. İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım.
- Uzun, N. (2012). *Avrupa'da İslamofobi*. İstanbul: Pınar Yayınları.
- Yapıcı, A. (2004). *Din Kimlik ve Ön Yargı: Biz ve Onlar*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Yıldız, S. (2015). *Medya ve Hukuk*. Ankara: Nobel Yayınları.

MEDIAD

Medya ve Din Araştırmaları Dergisi | Journal of Media and Religion Studies

Islamophobic Publications in the Context of Mass Communication Law

Yasin YILMAZ

Extended Abstract

The law of mass communication regulates freedom of expression and communication. Since the press congress held in Geneva by the League of Nations in 1926 and 1927, many international meetings on mass communication law were held and many other decisions were taken. Especially after the September 11 attacks, increasingly Islamophobic publications should be considered in the context of mass communication law.

The law of mass communication is related to different branches of law. Mass media also have their own characteristics. For these reasons it is difficult to edit with a single text. First of all, mass media have a relationship with criminal law. In addition to criminal law, law branches such as criminal procedure law, constitutional law, administrative law, civil law, commercial law, law of obligations, intellectual property law and tax law can also be used in the context of mass communication law.

Mass media and especially internet conferences are held before the United Nations and the Council of Europe. In addition to its international dimension, the law of mass communication takes place in the legislation of many states at national level with the regulations such as the criminal law and the press law. While freedom of communication is emphasized as a principle in these laws, it is explained in detail in which conditions this freedom will be restricted and in what circumstances it will be sanctioned.

Islamophobia is an instinct of fear and fear of Muslims, or an irrational attitude towards them. Islamophobia also arises from the lack of knowledge such as other phobias. With this fear not based on knowledge, a sense of hatred is raised against Muslims and discrimination and hostility are triggered. There is widespread consensus that the mass media have an important function and contribute to the spread of Islamophobia. In particular, the psychological environment created by the use of the media after the September 11 attacks encouraged and spread Islamophobia, which was also used as a tool to legitimize the plundering and occupying policies of international forces. The use of Islamophobia in the western media has been widespread since the September 11 attacks in New York, followed by the March 11, 2004, 7 and 21 July 2005 attacks in London, and the recent Charlie Hebdo attacks in France.

It is clear that a struggle must be made in the context of the law against Islamophobic publications in the American and European media. Considering that the platforms where Islamophobic discourse is spreading through mass media, the legal struggle should be within the framework of international mass communication law.

The most important human right concerning mass communication law is freedom of expression. Freedom of expression is not an absolute right unlike freedom

of thought. The use of this freedom brings some responsibilities. This issue has been regulated in the European Convention on Human Rights. Islamophobic publications published by mass media include hate speech, racism and xenophobia. For this reason, it is possible to limit the freedom of expression and to impose some sanctions for publications containing such statements.

In contrast to other types of communication, mass communication is important in addressing people in general. In this context, freedom of expression is recognized in the Universal Declaration of Human Rights. The 1950 European Convention on Human Rights (ECHR) also recognized this right and stated that it could be restricted on certain grounds. In addition to its international dimension, the law of mass communication takes place in the legislation of many states at national level with the regulations such as the criminal law and the press law. While freedom of communication is emphasized as a principle in these laws, it is explained in detail in which conditions this freedom will be restricted and in what circumstances it will be sanctioned.

Technological developments have made mass media more rapid and widespread. The use of these tools for the wrong purposes may cause tension and polemics among the various groups in the society rather than providing peace in countries, and can dispense with the prejudices by eliminating the sense of empathy in people. Media is often the most important instrument that political powers use to impose their world views and to convince people of the correctness of their activities. In 2006, a report entitled “Muslims in the European Union: discrimination and Islamophobia” was published. It is stated in this report that the media is extremely effective in the formation of islamophobia in western society. However, international regulations are inadequate in this regard and the laws of the states are more applicable and effective.

Keywords: Mass Communication, Mass Communication Law, Islamophobia, Islamophobic Publications, Freedom of Expression